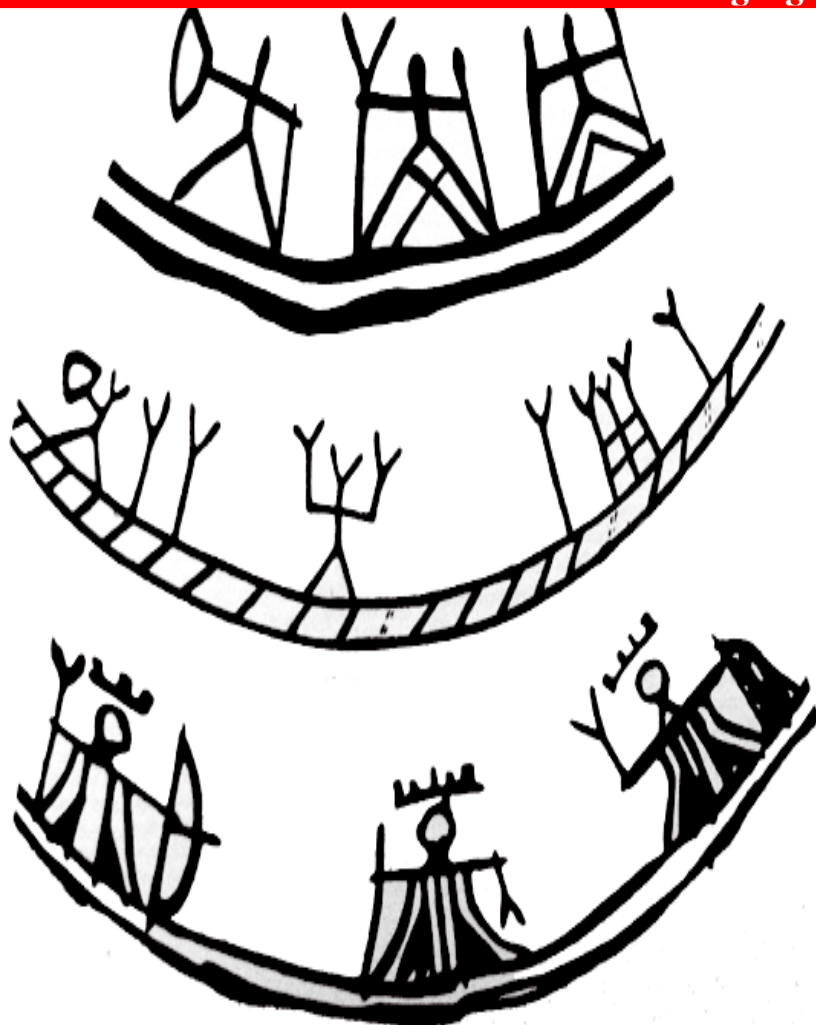

SLÆDESPØRET

Nr. 34

Marts 2013

10. årgang

Knud Rasmussen Selskabet

Indholdsfortegnelse

Kvinder med smukke tatoveringer kommer i himmelen	223
"Nulevende" tatoveringer i Tjukotka	231
Helen Kalvak.....	232
Jeg savner havet	233
En åndemaners sidste store inspiration	236
Julemanden er en mægtig angakok	238
Polar Etnografiens Helte	240

Glædelig jul og godt nytår

Knud Rasmussen selskabets bestyrelse, næstformand og formand ønsker alle vores medlemmer en glædelig jul og et godt nytår. Vi har haft et godt år, f.eks. har der aldrig før været så mange med til at fejre Knuds fødselsdag som i år. Vi glæder os derfor til de mange nye aktiviteter, som vil komme i det nye år. Allerede den 2.-3. februar 2013 afholder selskabet sammen med Helsingør Bibliotek og Kulturværftet en weekend i Knud Rasmussens tegn. Der bliver flere spændende foredrag med bl.a.: Knud Michelsen, Niels Barfoed og Claus Oreskov. Vi viser "Palos Brudedefærd" og Leo Hansens film "Med hundeslæde gennem Alaska" og så vil der være trommedans fra Thule ved Kasaluk Qaviaq. Hold øje med hjemmesiden: <http://www.krh.dk/>

Kilaasi

De i artiklerne fremsatte synspunkter er forfatterens egne og dækker ikke nødvendigvis Knud Rasmussen Selskabets synspunkter.

Eftertryk af artikler kun med forfatterens tilladelse
Layout og tryk: Hans Christian Heickendorf
Oplag: 300 eks.

Eftertryk af artikler kun med forfatterens tilladelse
Layout og tryk: Hans Christian Heickendorf
Oplag: 300 eks.
ISSN 1603-9246

De i artiklerne fremsatte synspunkter er forfatterens egne og dækker ikke nødvendigvis Knud Rasmussen Selskabets synspunkter.

Kvinder med smukke tatoveringer kommer i himmelen

Af Claus Oreskov

Gennem årtusinder tatoveredes mænd og kvinder overalt i inuit kulturen. Tatoveringerne kunne være kultiske, medicinske eller slet og ret kosmetiske. Kvinderne var i særlig grad tatoverede. I det følgende vil jeg primært se på udbredelsen og betydningen af tatoveringer på kvinder.

Tatoveringerne i tid og rum

Inuit bor på et enormt geografisk område, fra den Sibiriske Tjukotka halvø i vest, langs kysterne af Alaska og det nordlige Canada, lige til Grønlands østkyst. Geografisk er der stor variation i de naturforhold som inuit lever under og på samme vis er inuit kulturen kendetegnet ved en betydelig lokal variation. Ikke des mindre har der op gennem historien fandtes store kulturelle og sociale ligheder mellem de spredt boende inuit grupper. Et af disse fælles kulturtræk som produceredes og reproduceredes over hele området var tatoveringer. Vor viden om tatoveringskulturen hos inuit stammer fra arkæologiske fund, beskrivelser, malerier, mundtlige overleveringer, fotografier samt naturlige mumificerede lig fra Grønland og St. Lawrence øen.

Forskellige stiltræk, figurer og motiver går igen både i tid og rum samt indenfor andre kunst områder. Små hjertelignende figurer forekom på armene af et naturligt mumificeret 1600 år gammelt lig af en kvinde fra St. Lawrence øen og lignende tatoveringsmærker kender man fra 1400 tallets Grønland. Parallele stilistiske fællestræk er der mange af på tværs af tid og rum. Ligesom stilistiske ligheder også forekommer blandt inuits naboer: Cree indianerne, tjukterne og aleut.

Tatoveringsmetoden var ligeledes stor set den samme over hele området kun med få varianter.

En ting er imidlertid motiver og mønstre, noget andet er betydningen af disse. Nogle betydninger, som knyttedes til bestemte figurer, kan formentlig godt svare overens også selvom geografisk afstand og store tidsforskelle skiller dem. Det er dog lige så sandsynligt, at lignende figurer og mønstre kan have vidt forskellige betydninger. Lad

Devon Island maske 1700 f.Kr.

Netselik 1903 (Canada)

os tage et eksempel. I nyere historie er det bekræftet, at de små hjerter inuit kvinder fra Tjukotka og St. Lawrence øen havde tatoveret på armene, symboliserede det antal hvaler deres far havde nedlagt. Om de samme hjerter på den 1600 gamle mumie betyder det samme, kan vi ikke vide noget om. Idet der ingen oplysninger findes desangående. Hertil kommer, at inuit ikke havde noget entydigt verdensbillede, ikke alle mente og troede det samme om de samme ting. Inuit samfundet havde ingen fastlåste trosartikler eller læresætninger. Det gælder også om betydningerne af tatoveringerne. Noget ved man imidlertid, og i det følgende vil jeg se

på de forskellige stilarter og mønstre og hvad man egentlig kan sige om betydningerne af disse.

En vacker flicka bär giftermålet i ansigtet

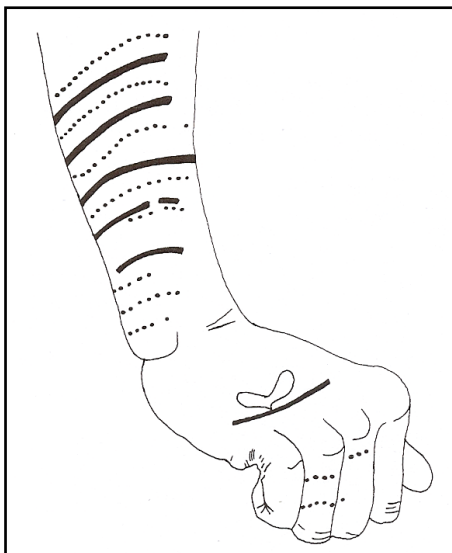
Det svenske ordsprog passer godt til vores emne, for netop ansigtstatoveringerne hos inuit kvinderne har vakt stor opmærksomhed udenfor deres egen kultur område, og netop disse tatoveringer havde en stor skønhedsværdi. Uanset hvad motivet til tatoveringerne hos kvinderne var, så bekræfter samtlige kilder, at det kosmetiske aspekt altid var med som joker. Ideen om tatoveringerne som skønheds design var den der holdt længst, da tatoveringernes kultiske betydninger

begyndte at gå i glemmebogen. Ligesom tatoeringernes skønhedsværdi vejer tungt i den genopståede interesse for de traditionelle tatoeringer. Inuit kvinderne blev tatoeret i ansigtet, på fingrene, håndryggen, ben og lår. I Canada sagde man, at kvinderne lod sig tatovere på lårene sådan, at det første den nyfødte så var noget smukt. Maria fra Paamiut, der kom til København i 1746, erfarede kulturel relativismens ubønhørlige love. I Danmark blev hun både hånet og drillet for sine ansigtstatoeringer, netop det som i Grønland havde gjort hende til en smuk kvinde. På Nationalmuseets etnografiske afdeling hænger et maleri af Maria, hvor man tydelig kan se hendes tatoeringer i ansigtet og på hænderne ¹.

Udførsel og design

Kvindelige tatoeringer består af korte streger og prikker, mønstre og stiliserede figurer, medens mænd måske kan have en tatoering i form af en prik eller to og nogle gange en lille figur ved mundvigen. Gustav Holm, som opholdt sig ved Angmagsalik 1883-1884, skrev, at kvinderne: ”er tatoeret med et par korte streger mellem øjenbrynene og en lidt nedenfor næseroden, ligesom også med et par korte streger på hagen, arme og hænder og til dels benene er mere eller mindre tatoerede med retlinede figurer og små streger, som ofte dækker større partier. Nogle fruentimmer er tillige tatoerede på og mellem brysterne”. Der er en forbavsende lighed med denne beskrivelse og de tatoeringsmærker, som man har fundet på de grønlandske mumier fra Qilakitsoq (fra omkring 1400 tallet) og det 1600 år gamle mumie fra St. Lawrence øen. Hvad mere er, det er præcis samme mønstre med variationer der genfindes i Canada og Alaska. Ansigtstatoeringerne er med få undtagelser altid symmetriske og det gælder delvis også for de andre tatoeringer.

Prik symbolikken genfindes på redskaber og ansigtstatoeringerne gengives på skæmt og kultiske masker. Især på Grønlands østkyst genbruges ansigtstatoeringerne på maskerne, hvor mønstre og designets muligheder afprøves helt udi det ekstreme. I grundmotivet genfinder man imidlertid altid tatoeringsmønstrene. Maske skærerne var imidlertid mænd, medens de som udførte tatoeringerne på inuit kvinderne selv var kvinder. Som regel var det en ældre kvinde, der var specialiseret på området. Udover talentet for at tegne former og mønstre uden forlæg, måtte hun besidde en stor tålmodighed, og kende hemmeligheden bag fremstillingen af den magiske tatoeringsfarve. De fleste steder blev tatoeringsfarven tillavet af lampesod eller krudt blandet med sælolie. På St. Lawrence brugte man også grafik (krystallinsk kulstof) som farvestof. Ligesom man blandede urin i farven. Både grafik og urin ansås for kraftige midler imod

Tegning efter 1600 år gammel mumie, fundet på St. Lawrence øen

Mary Edetoak, Spence Bay 1958, med hoved- og armtatoveringer

ondsindede kræfter. Selve tatoveringen foregik ved, at man med en nål trak en senetråd (fra Rensdyr, Grønlandshvalen eller Gråhvalen) under huden smurt ind i tatoveringsfarven. Tatoverings redskaberne blev vel bevarede og måtte ikke sammenblandes med andre genstande.

Man er ikke født kvinde - man bliver det
Ordene stammer fra den franske forfatter Simone de Beauvoir, men de dækker fint vores formål. Mange af det nittende og tyvende århundredes inuit informanter har fortalt, at det var tatoveringerne der gjorde dem til kvinder. Udsagnet siger noget om tatoveringsritualet som et overgangs ritual, fra pige til kvinde og det stemmer også overens med, hvad man ved om tidspunktet for tatoveringsindgrebet i den unge piges liv. De fleste udsagn peger på tiden for en piges første menstruation. Et af ansigtstatoveringens mange signaler var, at mænd fra nu af kunne se, at pigen var blevet en kvinde og parat til ægteskab. Er det i denne sammenhæng vi skal se den stærke kønsmarkering som Jens Rosing fortolker ind i ansigtstatoveringen, nemlig at

den fremstiller det kvindelige køn. I en serie af afspejlinger reflekterer ansigtstatoveringen kønssnippen (akko) nederst på kvindedragten. Tatoveringerne rummer imidlertid mange lag af symbolske betydninger, som jeg i det følgende skal beskrive.

Kultiske handlinger og gådefulde symboler

I inuit samfundene lå det overnaturlige på lur overalt, i form af lunefulde naturånder gemene hekse eller ondsindede åndemanere. Hertil kom en vild og utæmmelig natur som på en meget kontant måde kunne gribe ind i menneskenes liv gennem: misfangst, sygdom og død. Gennem symbolsk adfærd og kultiske handlinger kunne man afværge sådanne trusler. Tatovering var blandt meget andet en sådan kultisk handling. Ansigtstatoveringen kunne f.eks. gøre det ud for en eller flere masker med hver deres personlighed. En god og grundig måde at forvirre de mange onde kræfter på. Hagetatoveringen tolker Jens Rosing i den sammenhæng, som en maske der forvandler kvinden til mand, og derved beskytter hende imod barnløshed forårsaget af trolddom. Modsat fremmede nogle ansigtstatoveringer direkte fertiliteten. De mange tatoveringer, som ligner et par ekstra øjenbryn, kan udtrykke et ekstra ansigt altså en maske. Sådanne masker så vel som andre symbolske tatoveringsmærker havde flere kultiske funktioner. At forvirre ondsindede ånder var en betydning og hidkalde andre stærke kræfter var et andet formål med ansigtstatoveringen. Ifølge den russiske antropolog Vladimir Bogoras forandrede de arktiske folk menneskekroppen gennem maskering, kropsmaling, særlige beklædningsgenstande for af fremme hjælpeåndernes og naturkræfternes tilstedekomst. Tatoveringerne kunne med andre ord virke som magneter på hjælpeånderne og andre kraftfulde energier.

Disse tatoveringer løfter sløret for forståelsen af den feminine kult som forbinder kvinderne og fangstdyrene. Mange tabu og regler for kvinder i forbindelse med jagt og fangst kunne give det indtryk, at kvinderne var farlige for mændenes jagt og fangst lykke. Det er imidlertid bare en overfladisk betragtning, for det forholder sig lige omvendt. Det som er kraftfuldt (feminiteten) er kun farligt, hvis det anvendes uden omtanke. Inuit udviklede derfor kulturelle redskaber til at håndtere de stærke kræfter f.eks. gennem tabu og påbud samt kultiske handlinger. På St. Lawrence øen var kvindernes tatoveringer en del af sådanne kultiske handlinger, som skulle tiltrække fangstdyrene. V. Bogaras siger, det er en misforståelse at tro, at kvinderne er svagere end mænd i jagt udøvelse. Det var kvinderne, der sad hjemme ved lampen, som forstod sig på den kunst at lokke fangstdyrene med magi. En del af jagtmarkerne og dermed dyrene blev lokket ind i huset bl.a. gennem kvindernes tatoveringer. I denne sammenhæng giver det mening, når en ung jupik kvinde får en tatovering til minde om hendes fars heldige hvalfangst. Lad os ikke glemme at "Havets moder" selv er en kvinde. Hun kan give jagtlykke eller misfangst. Tatoveringerne på håndryggen viser ofte parallelle streger som markerer, hvor fingrene begynder eller første fingerled er markeret med en streg. Disse streger genkendte fangstdyrene for de viser, der hvor "Havets Moder" ifølge de mange sagn fik skåret fingrene af (i nogle fortællinger led for led). Havets Moder ser og genkender disse tatoveringer, og dermed er vi inde i en kult omkring naturens allerstærkeste kræfter, som involverede årets fangstcyklus, men også frugtbarheden gennem ritualiserede konebytningslege (særligt i øst Canada), samt livet i det hinsides. Under 5. Thule ekspedition opholdt Knud Rasmussen sig

Yaari Kingeekuksmyk

omkring et halvt år blandt netsilikerne, bl.a. boede han sammen med Nálungiaq og dennes mand "Mennesket". Knud samlede altid på historier, men Nálungiaq brød sig ikke om at blive presset, så hun forholdt sig tavs. Pludselig en aften begyndte hun at fortælle om sit folks trosforestillinger og sædvaner. Hun beskrev de steder, man kom efter døden. De dødes land under jorden ved den brusende elv og den altid skinnende sol var et attraktivt sted at komme, men der fandtes yderligere to dødsriger: "Der er Angerdlartarfik, hvormed menes, "den glade hjemkomsts evige boplads"; det er glædens land og ligger et sted oppe i himmelen. Her drives storfangst til alle tider og man fortæller, at månen hjælper menneskene med at fange. Når der ikke drives fangst leges der; man hører kun sang og latter mellem husene, og al sneen er trampet hård i vid omkreds af alle de livlige boldspillende mennesker.

Aaju Peter, Angela Hovak Johnston and Alethea Aggiuq Arnaquq-Barilsmuk

Heroppe kommer kun de dygtige fangere og de kvinder, der har smukke tatoveringer.. Så er der lige under jordens skorpe Noqumiut eller ”hængehovedernes land”. Her kommer de mænd, der er dårlige fangere og de kvinder, som ingen tatoveringer har.” Dygtige fangere og tatoverede kvinder udgør en kategori for sig, ligesom dårlige fangere og kvinder uden tatoveringer udgør en modsat kategori. Måske har vi her en fjern association til de forestillinger på St. Lawrence øen som forbandt tatoveringer, feminint og jagtlykke med en særdeles potent mandlig og kvindelig komplementær arbejdsdeling. En arbejdsdeling som hele inuit samfundet drejer omkring. Kvindernes virksomheder var bl.a. at omskabe natur til kultur gennem forarbejdning af fangst produkterne. En

aktivitet som rummer en del symbolsk magi, og dermed stiller kvinderne i en særlig magisk social position.²

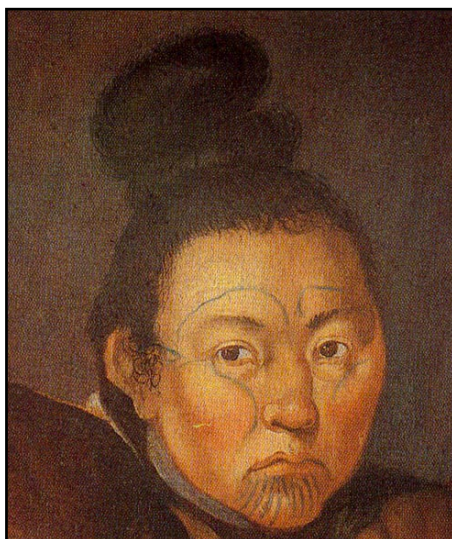
Medicinsk magi

I inuit kulturerne anvendtes tatovering bl.a. som forebyggende og helbredende indgreb imod forskellige sygdomme. Fra Gustav Holm ved vi, at det var praksis i Østgrønland og ligeledes var den medicinske brug af tatovering almindelig blandt befolkningerne ved Bering Strædet. Medicinske tatoveringer var udbredt både blandt mænd og kvinder, som oftest bare en prik f.eks. ved leddene. Sjælene formodedes at holde til i krops leddene, og tatoveringerne skulle spænde ben for ondsindede sjæle-ranere. Tatoverings substansen bestod af urin og lampesod, begge ingredienser som de onde ånder nærrede en

sand rædsel for. En tatoveret prik eller streg var derfor nok til at holde ondskaben på afstand af livskraften som sad i sjælene. Tatoveringerne fungerede også som akupunktur m.a.o. som helbredende behandling. At selve den magiske handling tatovering var, også havde stor betydning forklarer måske de mange gentagede tatoverings mønstre den enkelte person kan have (særlig udpræget i Østgrønland)

Traditionens Genkomst

Med den hvide mands fremtrængen i Arktis forsvandt tatoveringerne. Missionærerne forbød de hedenske skikke og efterhånden var det kun gamle koner som stadig bar på deres ungdoms prydmærker. Længst holdt tatoveringskulten i Bering Stræde regionen. Ligesom det også er her fra den er genopstået. Yaari Kingeekuk er født i 1968, og voksede op på St. Lawrence øen hos sine bedsteforældre. Bedstemor Mabel Toolie havde ansigtstatoveringer, som hun fik i 1920. Da Yaari flyttede til Anchorage besluttede hun sig for at få lavet de traditionelle tatoveringer i ansigtet, på armene og håndryggen. Hun fik dem lavet hos en moderne tatovormester. For Yaari repræsenterer tatoveringerne en slags landskab som indeholder: kultur, natur, tid, familie, samfund, personlige præstationer og syn på verden. "Tatoveringerne fortæller en masse, f.eks. at jeg er en voksen kvinde som har født børn", siger Yaari Kingeekuk. På armene har hun bl.a. syv anker formede figurer som symboliserer hvalens halefinder. Denne tatovering viser det antal hvaler, hendes far har nedlagt. Endvidere fortæller hun: "mine hænder fortæller dig om min klan, ældre, sammenkomster, historiefortællinger, dansere, oprindelige lege, hvordan husene blev arrangeret. De er næsten en landsbys livsstils historie". Længere mod vest i Nunavut

1654 Kvinde fra Nuuk udsnit

(Canada) er der også tegn på en tatoverings revival blandt inuit kvinder. Alethea Arnaquq-Baril fik sammen med tre andre unge kvinder traditionelle tatoveringer³. Inspirationen fik hun bl.a. fra Helen Kalvak som døde i 1984. Kalvak var en kendt kunstner, der som en del af sin kunstneriske produktion hentede inspiration i de tatoveringer hun fik som ung pige. Alethea Arnaquq-Baril arbejder som film producer og er i gang med at instruere en film om de traditionelle tatoveringer, kakiniit, og hendes egne tatoveringer er en del af efterforskningen til filmen. Selv siger hun, at hendes tatoveringer har en spirituel og personlig betydning og mon ikke det sidste bl.a. kan tolkes som identitet. Alethea har mødt stor forståelse for sit tatoveringsprojekt men også modstand især fra unge inuit. Nogle mener hun skal holde sig langt fra denne hedenske tradition og andre mener, hun ikke er værdig til at have ansigtstatoveringen, idet hendes far er hvid.

Inuit tatoveringernes tilbagekomst ses af

Traditionel tatoverings metode

nogle som et synligt bevis på koloniseringens succesløse resultat. Inuit kultur er kommet for at blive, i en eller anden form, udtryk og betydning. Betydningerne kan være konkrete eller ubestemt og dermed åben for fortolkninger og dialog.

Til Natboret:

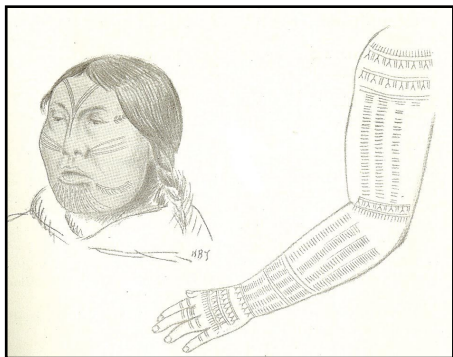
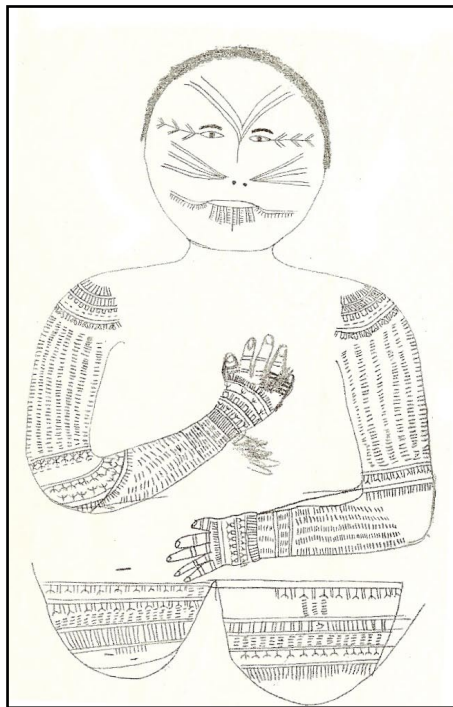
*"Fortællinger om INUA" af Jens Rosing.
Tidsskriftet Grønland Nr.5. 1998.*

1 Maria fra Paamiut kan man læse om i Måliâraq Vedbæks bog "Navaranaaq og Andre. De grønlandske kvinders historie. Gyldendal 1990.

2 Aktiviteten med at omskabe natur til kultur placerede kvinderne mellem to rene kategorier: natur og kultur. Mary Douglas har i bogen "Purity and Danger" påvist at en sådan mellem position opfattes som kraftfulde og farlige. Forestillinger om magiske egenskaber få ofte næring fra sådanne sociale positioner dvs. situationer som signalere "hverken eller" og "både og".

3 Heriblandt Aaju Peter som er født i Nordgrønland i 1960, men emigrerede til

Iqaluit, Nunavut, da hun var 21år. Aaju er jurist og en kendt designer af traditionel inuit skind klæder, ligesom hun også er optrædende musikere. I 2012 fik hun Canadas næst højeste fortjeneste orden: "the Order of Canada".

"Nulevende" tatoveringer i Tjukotka

Af Bent Nielsen, Ekspeditionsleder, ph.d.

Danske Tjukotka Ekspeditioner gennemførte i 1998, 2001, 2003, 2005 og 2006 længere varende feltophold i den del af Tjukotka, hvor den lille eskimoiske minoritet bor. I 2001 gennemførtes bl.a. en detaljeret demografisk undersøgelse i bygderne Novoe Tjaplino og Sireniki. I den forbindelse besøgte ekspeditionens medlemmer samtlige husstande i begge bygder og opdagede, at en del ældre kvinder i Sireniki var tatoverede – både tjuktske og eskimoiske kvinder. Men ingen yngre kvinder havde tatoveringer. Nedenstående citat er fra ekspeditionens dagbog i august 2001:

Vi tog en lille ekstra tur, hvor vi spurgte om lov til at fotografere to ældre kvinder med tatoveringer. Vi fotograferede først Nikolajs mor, som er tjukter; hun var rigtig sød. Hun ville fotograferes i den pæne blå trøje, hun havde fået fra Providenija. Hun er blind og måtte føle sig frem. Bagefter spurgte vi

barnebarnet til en ældre eskimoisk kvinde, som også sidder ude meget af dagen, om han ville spørge hende, om vi måtte fotografere hende. Hun kom ud og satte sig og blev fotograferet. Anja spurgte om tatoveringerne havde nogen betydning. "Nej, de er bare til pynt!", svarede kvinden. "Den kvinde, som havde flest tatoveringer, var den smukkeste." Hun skulle selv have haft flere på siden af ansigtet og på arme og hænder. Men det blev aldrig gjort. Hun fortalte også om, at tatoveringerne var udført ved hjælp af en nål, og det havde gjort forfærdeligt ondt at få det lavet. Og de kunne ikke fjernes igen; hun havde ellers forsøgt. En russisk kvinde havde hjulpet hende, og de prøvede med noget svineskind; men det var uden resultat. Kvinden er født i Sireniki, men hun taler ikke det eskimoiske sprog (sireniskski). Hendes mor talte det.

Herover

Den blinde kvinde, Nikolajs mor

Til højre, den eskimoiske kvinde

Helen Kalvak

Helen Kalvak (1901 – 1984) var født og opvokset som en del af en nomadiserende familie på Victoria Island. Knud Rasmussen passede syd om Victoria Island i 1923, sammen med Kávigarssuak og Arnarulunnguaq på den 5. Thule-ekspedition. Var de taget en tur op omkring øen, havde de helt bestemt mødt Helen Kalvak. Om vinteren boede familien ved kysten og ernærede sig primært ved åndehuls fangst på sæler. Om sommeren rejste de omkring inde på øen, hvor de levede af rensdyrfangst og laksefiskeri. Helen Kalvaks far var en anset åndemaner og han videregav sin spirituelle viden og erfaringer til sin datter. Selvom hun aldrig praktiserede åndemaning, siges det, at hun havde helbredende evner og hemmelig viden, som hun anvendte til at hjælpe andre. Hun sprang ud som kunstner i 1960 kort efter hendes mands død. Motiverne i hendes første arbejder hentede hun fra inuits traditionelle liv samt fra klædedragterne. Omtrent samtidig som hun begyndte sin

kunstneriske virksomhed var hun med til at oprette Holman (en lille ø vest for Victoria Island) grafiske Co-operative.

Hun fandt inspiration i sine håndtatoveringer som det ses på billedet.

Mange af hendes tegninger blev overført til stencil og stentryk. Hun var ualmindelig produktiv, mellem 1961 og 1978 lavede hun over 2000 tegninger. Det var Parkinson syge som satte en stopper for hendes rige produktion. På sine gamle dage brugte hun ungdommens åndemaner indvielse som inspiration for sin kunst. Især interesserede hun sig for åndemanerens transformationer mellem forskellige bevidsthedsplaner og dyre, menneske og ånde gestalter. På det tidspunkt var hun for længst konverteret til kristendommen. Skolen på Holman er opkaldt efter Helen Kalvak.

Til Natbordet:” Holman: Forty Years of Graphic Art”, Winnipeg Art Gallery 2003.

Jeg savner Havet

Af Yaari Kingeekuk

Lever i to Verdenser

Mit St. Lawrence Island navn er Yaari. Jeg var så heldig at vokse op hos mine bedsteforældre, Jimmie og Mabel Toolie. Jeg kommer fra Aymaaramka og Sanighmelnguq klanen. Jeg har 7 dejlige børn. Min yngste er adopteret, og det er en velsignelse for os at have hende, ligesom hun er velsignet med os.

Jeg voksede op på en traditionel Masingka (St. Lawrence Island jupik) måde. Her lærte jeg de vigtige lektioner samt livsværdier og selvdisciplin af mine bedsteforældre og mine forældre. Hvis det ikke var for dem, ville jeg ikke være den, jeg er i dag.

Her er jeg så i dag et sted midt imellem to verdener. St. Lawrence Island jupik og den vestlige levevis. Jeg bor i, hvad der for mig er en storby, nemlig Anchorage. Det er en kamp at forsøge at overleve i begge verdener. Nogle gange føler jeg det som om, jeg bliver trukket begge veje. Jeg forsøger selv at trække mig mere mod min egen kultur, men så indser jeg nødvendigheden af at afveje mit liv imod dem begge. Det er ikke let, især når jeg er her i ”storbyen”. Selv om jeg ved, mine forfædre er med medens jeg gennemlever disse forandringer. Når jeg har det værst, føler jeg nærværet af min Apa, som var en meget klog og vidende mand. Så kan jeg høre ham sige ”Aatak aygumun angwaaghnaqi – bliv ved at padle imod vinden.”

Jeg føler mig så langt væk hjemmefra, fra min kultur og mit folk. Jeg savner havet, jeg savner tundraen, og jeg savner det afslappende tempo. Imidlertid får arbejdet for ”Alaska Native Heritage Center” mig til at føle mig tættere på hjemmet. Det giver mig en masse gode muligheder for at forklare omverdenen om mit folk og min

kultur. Det er en rar fornemmelse. Det er altid værdifuldt at videregive viden. Selv hvis jeg kun kom igennem til bare én person, er det værdifuldt. Alt er anderledes her - menneskene, miljøet, tempoet, holdningen, fødevarer og livsværdier. Det arbejde, vi gør her i byen, er fortrinsvis baseret på en vestlige måder at gøre tingene på. Det er meget anderledes end derhjemme. Hjemme hvor jeg kommer fra handler arbejde om overlevelse og at hjælpe andre. Det er betydeligt sværere end her. Alt i byen drejer sig omkring økonomi. Alt i min hjemegn handler om værdier og kultur. Sådan har det været for vores folk i tusinder af år. At bo her har imidlertid også givet mig mulighed for at få venner fra alle samfundslag. Jeg har venner fra hele verden. For mig er det vigtigt at have folk, jeg kan se op til og som jeg kan snakke med, når jeg har brug for det. Jeg har forskellige venner, jeg kan dele glæde med eller græde ud på deres skuldre.

Jeg flyttede væk af forskellige årsager. Mest på grund af mangel på boliger og arbejdspladser. Jeg besluttede, jeg ikke ville vente endnu fire år på et arbejde. Jeg besluttede også, jeg ikke længere ville bo en hel familie i hver sit soveværelse.

Jeg får stadig hjemve efter visse ting. Især nu hvor hvalfangst sæsonen er begyndt. Jeg håber og beder til at inupiat vil få en vellykket hvalfangst. Når en hval er fanget derhjemme, er det en glæde jeg kan dele med mine inupiat venner her i byen. Når der er fanget en hval, griber jeg min mobiltelefon og ser telefon numrene igennem: ”Vil denne person glæde sig over hvalfangsten ligesom jeg gør? Nej. Vil denne person?” ... Jeg bliver ved indtil jeg finder nogen, der ville. Uhmhm frisk mattak.

Yaari Kingeekuk

Jeg kan ikke vente med at sætte tænderne i den mattak!

Selvom jeg føler mig knækket midt over, er jeg nødt til at få det bedste ud af begge verdener. Det er mig, det er, den jeg er. Jeg bor i begge verdener og skal huske at padle op mod vinden.

Den smukkeste gave

Hver eneste dag tænker jeg på mine bedsteforældre, jeg tænker på mine forfædre. Jeg er et produkt af mine forældre, mine bedsteforældre, mine oldeforældre og mine tiptipoldeforældre. Jeg er et produkt af mine forfædre. Jeg lever i en verden, der er forskellig fra mine forfædres, men jeg har med mig alle de ting, de lærte os gennem generationer. Vigtigst af alt det, de lærte mig er: hvem jeg er, og hvad jeg er.

Når jeg tænker på mine forfædre, forbløffes jeg over de ting, de har overleveret til os. Som jeg sidder her ved mit skrivebord og syer en inupiat boldt, er jeg fuld af ærefrygt og taler med mine forfædre indeni mig selv, "Dine sting er forbløffende. Dine ideer er forbløffende. Hvordan du lavede perfekte linjer uden at bruge en pen og at gøre perfekte linjer uden en lineal er forbløffende. Hvordan du brugt dine hænder til at forarbejde skind er forbløffende. Tak for sådan en smuk gave."

Jeg ser denne verden, vi lever i, som et stort

puslespil. Gennem forsøg og fejl bliver vi klogere. Jo klogere vi bliver, jo flere brikker kan vi samle. Jo mere vi lærer af hinandens kulturer, jo mere vi forstår hinanden. Jo mere vi forstår hinanden, jo flere brikker kan vi samle. Jeg arbejder på dette puslespil, og alligevel ser det ud til aldrig at blive færdigt. Respekt for hele menneskeheden. Det er vigtigt for mig. Det er ligegyldigt, hvilken kultur man kommer fra. Det betyder ikke noget, hvis folk er rige eller hjemløse, populære eller ukendte, mand eller kvinde, uanset om de har en uddannelse eller er faldet udenfor systemet. Det betyder ikke noget, om de har magt eller nogen myndighed.

Jeg danser for vore forfædre, de dyr der omgiver os, og de ånder der omgiver os. Det er, hvad min bedstefar lærte mig. Rytmen i min tromme, er rytmen i min mors hjerte. Jeg kropsliggør sangens fortælling. Jeg siger det uden ord gennem bevægelse, jeg maler billeder med mine hænder og arme. Mit sind bærer mig gennem mine bevægelser. Jeg ser mig selv i en nenglu, et hus mine forfædre engang boede i. Jeg er klædt i traditionelle klædedragter. Jeg danser med og for mine forfædre. Det er smukt, yndefuldt og fredeligt.

Oversat fra: Anchorage Daily News.

St. Lawrence øen

Øen som hører til USA er beliggende vest for Alaska i Bering Strædet, kun 58 kilometer fra Tjukotka halvøen ved det yderste Sibirien.

Øens oprindelige befolkning, jupik, kaldte den for Sivuqaq. Den 10. august på St. Lawrences dag ankom Vitus Bering til øen, som han gav navnet St. Lawrence øen. Befolkningen taler sibirisk jupik, ligesom deres frænder inde på fastlandet på Tjukotka. Som så mange andre oprindelige folk er de således blevet delt mellem 2 fremmede nationer, som har koloniseret deres land. Befolkningen lever dels af fiskeri og jagt på hvalrosser og hvaler samt af salg af kunsthåndværk, som øen er berømt for. Knud Rasmussen og 5. Thule ekspedition besøgte ikke St. Lawrence øen, men Knud Rasmussen mødte nogle af øens beboere (Siorarmiut) til det store eskimostævne i Nome.

*St. Lawrence øen
mærket med rødt*

**Knud Rasmussen Selskabet
indkalder til generalforsamling**

16. marts 2013 kl. 14.00

i Gubben, Hundested

Nørregade 11B

**Programmet vil blive offentliggjort på
Knud Rasmussen Selskabets hjemmeside**

www.krh.dk

En åndemaners sidste store inspiration

Sovende shaman, Amosen Danmark

Rensdyr – eskimoerne inspirerede Knud Rasmussen til endnu en stor dristig plan. Et internationalt tværfagligt symposium om eskimoer og stenalderfolk.

Det var i 1929, Knud Rasmussen præsenterede denne plan i internationale tidsskrifter og på forsker konferencer. Ud fra sine egne erfaringer og den videnskabelige verdens landevindinger sluttede han sig til, at de istidsforhold som jæger-samfundene levede under i Europa for 14.000 og 27.000 år siden var meget lig dem rensdyr – eskimoerne levede under i dag. Samtidig påpegede han, at den åndelige og materielle kultur hos datidens rensdyr-eskimoer tilsyneladende havde mange ligheder med fortidens europæiske jæger kulturer. I den tids etnografiske sprog betød det, at man ville undersøge kultur påvirkninger og mulige sammenhænge mellem disse i tid og rum adskilte kulturer med det formål at beskrive en sammenhængende evolutions historie. Knud Rasmussen er godt klar over, at det er en stor og dristig plan han fremlægger og han sammenligner den selv med planerne for 5. Thule ekspedition, som han undfangede i 1909 men først fik realiseret i 1921. Alligevel er han sikker på, at måske ikke han selv men så nogle andre en dag vil realisere denne plan. Som bekendt døde Knud

Rasmussen i 1933 og dermed døde også de umiddelbare udsigter for en virkeliggørelse af denne plan. Etnografien/antropologien var en ung videnskab i rivende udvikling, og nye metoder og teorier overhaled Knud Rasmussens gamle plan og fik den nærmest til at se umulig ud. Man gjorde op med evolutionsmodellen, der sidestillede nulevende jæger og samler kulturer med vores egne stenalder forfædre. Det var også vigtigt for etnografien at præsentere jægere og samlere som nutidige samfund med relationer til både globale og lokale sociale, politiske og økonomiske processer. Tiden var m.a.o. vokset fra Kununguaqs store plan. Og så alligevel! For kun nogle få år siden henviste to ansete forskere fra Smithsonian Institution, til denne Knud Rasmussens plan om et tværfagligt internationalt samarbejde. De kaldte den både for visionær og nødvendig. De to forskere fremholder, at det nye i planen var en erkendelse af, at antropologien i høj grad havde brug for den arkæologiske viden for at forstå præhistoriske sammenhænge og kulturelle forandringer. Det er m.a.o. indenfor det tværvidenskabelige samarbejde mellem antropologien og arkæologien, at Rasmussens store plan stadig har relevans og så nævner de to forskere ideen om et

internationalt samarbejde som overordentlig presserende. Måske kunne man med held godt lave sammenlignende studier mellem fortidens og nutidens jæger samfund, hvis man ser lidt mere på ens vilkår og muligheder, og lidt mindre på mulige kulturpåvirkninger mellem samfund, der er adskilt fra hinanden med mere end 27.000 år. Et nyt problem er i mellemtiden opstået, idet de jæger-samfund, som Knud Rasmussen hentyder til, ikke længere eksisterer – men vi har meget præcise

beskrivelser af dem takket være resultaterne fra 5. Thule ekspedition. Paradoksalt nok er arkæologien stadig tidssvarende og dermed et troværdigt redskab for nutidige forsknings input – hvis det skulle ske, at man tog Knud Rasmussens store og dristige plan op i vor tid.

En dristig plan. Hvem tør mon at sponserer den? Knud Rasmussen Selskabet er parat til at stille ekspertise til rådighed.

Erasmiana

DR's årlige tilbagevendende program, Julehilsen til Grønland, sendte første gang i 1932.

Erhvervsleder i Prøven (udsted) ved Upernavik, Andreas Lund-Drosvad, havde i sommeren 1932 skrevet til Statsradiofonien om "Stationen hen under Jul en Nat eller to kunde sende gratis Julehilsner fra Forældre og Slægtninge i Danmark til Paarørende heroppe." Og radioen tog idéen op. Knud Rasmussen og direktør Daugaard-Jensen samt grønlandskoret (sammensat til lejligheden), indledte disse udsendelser i julen 1932. Desværre havde radioen dengang ikke mulighed for at gemme lydoptagelser. Ellers ville vi have haft mulighed for at høre Knud Rasmussens stemme. Både på grønlandsk og dansk!

**Juullimi
ukiortaassamilu
pilluarisi**

Julemanden er en mægtig angakok

Af Erik Winther

Den russiske etnograf Bogoras sammen med en sibirisk shaman

Det var et opsigtsvækkende syn når en grønlandske åndemaner (angakok) på sin åndeflugt gennemtrængte himmelrummet, som en gnistrende meteor i selskab med sine vældige hjælpeånder. Mange har bevidnet dette syn, som ikke var mindre spektakulært end når vor tids julemand farer hen over himmelen med sine altid lystige rendsdyr. Vi har set det i illustrerede bøger, på film og TV. Hånden på hjertet, den flyvende julemand har lånt dette karakteristiske kendetegn fra åndemaneren, men der er mere endnu. Ser man nærmere på den moderne myte om julemanden gemmer den adskillige genkendelige karakteristika fra de sibiriske folks myter og sagn. Den grønlandske angakoks sibiriske kollega kaldes shaman. Ligesom angakokken er han på en gang læge, præst, socialarbejder og visionær mystiker.

Shamanen kan i trance gennemtrænge forskellige verdener og færdes hjemmevant i oververden eller underverden på jagt efter skjulte kræfter, der giver ham magt over mange ting. Tilbagevendt fra sine ånderejser, deler han ud af sine åndelige gaver til hele bopladsen ligesom en rigtig – julemand.

Ekstasen

Mange af de sibiriske polarfolk var rendsdyrnomader og anvendte rendsdyr som trækdyr foran slæden nøjagtig som vores julemand. I mange juleeventyr er det indlysende at både julemanden og rendsdyrene er tordnende berusede. Netop beruselsen anvendes af mange sibiriske shamaner som et middel for at opnå den eftertragtede ekstase, hvorunder åndeflugten foregik. Et populært beruselses middel var den giftige men berusende røde fluesvamp. Både mennesker og rendsdyr berusede sig i denne svamp. Tænk over det! Julemandens varme vinterkåbe er i samme farver som den magiske fluesvamp: rød og hvid. Under rusen gennemstrejfer han himmelrummet sammen med sine hjælpeånder rendsdyrene. Slæden er også et instrument for shamanen og flere sibiriske folk anvender slæden til kultiske formål. På den kultiske slæde anbringes åndedukker samt offergaver. På julemandens slæde finder vi begge dele – julemanden er selv et mægtig åndevæsen og sammen med ham en overdådighed af gaver.

Boligen

Hvorfor kommer julemanden ned gennem skorstenen i stedet for gennem fordøren? Måske er det fordi, at dér, hvor han kommer fra, er en dør og en skorstenen det samme. Et faktum er det nemlig, at flere af de sibiriske nomadefolks vinterboliger ændrede

man gennem røghullet i taget. Det er også herigennem shamanen flyver ud på sine shamanrejser og det er samme vej, han vender tilbage med åndelige gaver til sine frænder.

Gaven

Gaven er central i alle julemandshistorier så lad os se lidt nærmere på gavens betydning i polarfolkernes kulturer. Alle de gamle polarsamfund var, hvad man kalder gavegiver samfund, dvs. at udveksling af gaver var fundamental for samfundets økonomi og sociale sammenhæng. Gennem gavegivning bekræftede samfundets medlemmer hinanden på de gensidige sociale forpligtigelser som udgjorde samfundets økonomiske fundament og sammenhængskraft. Forpligtigelsen til at modtage og gengælde en gave kender vi alle fra vores egen juletradition og det er denne ide, som er konkretiseret i julemandens gaveregn fra oven.

Julemanden en moderne myte

Julemanden er en globaliseret shaman, men også polarfolkernes bidrag til en fælles global fortælling og festlighed som binder mange af verdens folkeslag sammen i et mytisk fællesskab. Historien er ikke færdig fortalt og den ændrer sig ustandseligt gennem alle mulige komplekse veje. Hvordan og hvorfor

det lige blev kulturtræk fra polarfolkene, der kom til at dominere julemandsmyten kan være vanskelig at udrede, men mon ikke julens tætte tilknytning til sne og nordens mystik spiller kraftigt ind. Nogle af de kulturelle spor fra julemandens mange bidragsydere kan afdækkes, andre spor er fyget til med sne og for mig er det netop det smukke ved denne fortælling. Imidlertid vil du vide mere? Spørg din shaman eller julemanden for han er en mægtig angakok.

Rød fluesvamp

KNUD RASMUSSEN SELSKABET

Stiftet 2004

Bestyrelse:

FORMAND

CLAUS ORESKOV

39461114 • INFO@INFONOR.DK

NÆSTFORMAND

BIRTE HAAGEN

45852035 • TINOK.BIRTE@EMAIL.DK

KASSERER

CHRISTIAN H. RASMUSSEN SAND

MOBIL 22412115 • KRS@CHRS.DK

SEKRETÆR

LISE STAMPE RASMUSSEN

49135067 • LISE.STAMPE@GMAIL.COM

BESTYRELSESMEDLEM

HANS CHR. HEICKENDORF

55985856 • HEICKENDORF@WEBSPEED.DK

SUPPLEANT

BIRGITTE VAN ZEIJST

46757701 • birgittezv@gmail.com

SUPPLEANT

KNUD MICHELSEN

39627781 • knud@michelsen.mail.dk

Redaktionen af »Slædesporet«

– udgøres af bestyrelsen med

Claus Oreskov

som ansvarshavende redaktør.

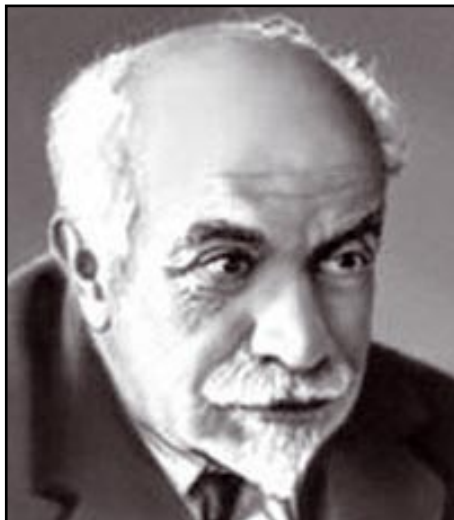
Alle henvendelser vedr. udgivelsen

bedes rettet til redaktøren

INFO@INFONOR.DK

ISSN 1603-9246

Polar Etnografiens Helte

Vladimir Germanovich Bogoras (1865 – 1936)

Vladimir Bogoras, var en af den moderne russiske antropologis grundlæggere. Han er især kendt for sine studier af tjukterne, hvis sprog han talte flydende. Bogoras begyndte sine etnografiske studier som deporteret til Sibirien af det russiske Zar styre. I 1899 blev Bogoras inviteret til New Yorks "American Museum of Natural History" for at forberede og deltage i Jessup ekspeditionen, der havde til formål at studere Bering strædet's etnografi, arkæologi og antropologi. Han vendte tilbage til Rusland i 1904. Gennem 20'erne og 30'erne gennemførte han flere betydningsfulde antropologiske arbejder. Han udviklede en model over fænomenet shamaner i forhold til sociale relationer, hvorudfra han kunne sondre mellem forskellige typer af shamaner. Han medvirkede ved udarbejdelsen af skrift sprog for de sibiriske urfolk og grundlagde Nordens Folks Institut i Leningrad.